

Η καλλιέργεια μουσικών και γλωσσικών δεξιοτήτων μέσω της δημιουργικής σύμπραξης των τεχνών σε μαθητές του Δημοτικού

Δημήτρης Θεοδωρακόπουλος, Θεοχάρης Ράπτης, Ειρήνη Νικολάου

Το παρόν άρθρο παρουσιάζει ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα που έχει ως σκοπό την καλλιέργεια της μουσικής δημιουργικότητας σε μαθητές Δ' τάξης Δημοτικού Σχολείου, μέσα από τον συνδυασμό των τεχνών και παράλληλα την ενίσχυση ενός διαπολιτισμικού τρόπου σκέψης. Ειδικότερα, στόχος ήταν η μουσική, η λογοτεχνία, η δημιουργική γραφή και τα εικαστικά να λειτουργήσουν ως εργαλεία, ώστε μέσα από παιγνιώδεις δραστηριότητες, να οδηγήσουν τους μαθητές στο να βιώσουν την διαδικασία δημιουργίας ενός τραγουδιού σε όλα της τα στάδια, από την φάση της έμπνευσης, της κατάθεσης ιδεών, της στιχουργικής και της μελοποίησης. Η έρευνα δράσης έλαβε χώρα στο Δημοτικό Σχολείο της Δυτικής Ελλάδας κατά τους μήνες Απρίλιο και Μάιο του 2019. Η ποιοτική προσέγγιση θεωρήθηκε ως η καταλληλότερη μέθοδος για την προσέγγιση του παιδαγωγικού στόχου, καθώς παρέχει το πλαίσιο για πληρέστερη κατανόηση και ερμηνεία των συναισθημάτων, των εμπειριών και των αξιών των μαθητών. Τα συμπεράσματα δείχνουν ότι οι μαθητές είναι ιδιαίτερα δεκτικοί και δημιουργικοί σε νέους τρόπους παραγωγής μουσικής και λόγου και τα αποτελέσματα ενισχύουν την άποψη ότι η καλλιέργεια της μουσικής δημιουργικότητας μπορεί να επιτευχθεί μέσα από ένα συνδυασμό των τεχνών.

Λέξεις κλειδιά: Μουσική δημιουργικότητα, Δημιουργική γραφή, τραγούδι, λογοτεχνία, κόμικ, Δημοτικό Σχολείο

Εισαγωγή

Η δημιουργικότητα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην τεχνολογική πρόοδο, στις εξελίξεις στο χώρο της τεχνολογίας αλλά και στο χώρο των τεχνών (Runco, 2004). Λόγω του ρόλου της στην καινοτομία και την επιχειρηματικότητα, η δημιουργικότητα έχει καταστεί μία από τις βασικές προτεραιότητες των οργανισμών και των επιχειρήσεων. Έχουν γίνει πολλές προσπάθειες ορισμού της δημιουργικότητας από τον τομέα της ψυχολογίας. Όπως αναφέρει ο Hargeaves (2004) «είναι σημαντική για τους ψυχολόγους η καθιέρωση ενός κριτηρίου για τη δημιουργικότητα, ειδικά αν ο στόχος είναι η εύρεση έγκυρων διαδικασιών για τη μέτρηση αυτής». Οι δύο βασικότεροι τύποι κριτηρίων είναι εκείνα που βασίζονται «στη φύση του προϊόντος» και εκείνα που βασίζονται «στα χαρακτηριστικά του ατόμου».

Διάφοροι τομείς της σύγχρονης ζωής, αναπόσπαστο τμήμα της οποίας είναι και η εκπαίδευση, αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα, τα οποία γίνονται πιο σύνθετα, ως αποτέλεσμα των θεμελιωδών αλλαγών που προκαλούνται λόγω της επιστημονικής και τεχνικής ανάπτυξης, της παγκοσμιοποίησης και άλλων παραγόντων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να δίδεται πλέον περισσότερη έμφαση στην ανάπτυξη των δημιουργικών δεξιοτήτων των ατόμων, γεγονός που οδήγησε από το 1950 τους ψυχολόγους και τους εκπαιδευτικούς να καταβάλουν μεγάλη προσπάθεια για να μελετήσουν και να

αναπτύξουν την δημιουργικότητα και το ταλέντο, καθώς θεωρούνται δύο από τους σημαντικότερους εκπαιδευτικούς στόχους των ανθρώπινων κοινωνιών (Sharma, 2011). Η δημιουργικότητα θεωρείται βασικό εργαλείο επίτευξης αυτών των στόχων, η οποία βοηθάει στον έλεγχο της ανθρώπινης φύσης και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής σε πολλούς τομείς (Al-Dababneh et al., 2014). Στη συνέχεια θα δούμε ποια είναι η θέση της δημιουργικότητας στο χώρο της εκπαίδευσης.

Στο σχολικό περιβάλλον οι δημιουργικές πτυχές των μαθητών διαφαίνονται κυρίως στην καλλιτεχνική τους έκφραση είτε αφορά τη γραφή, τη μουσική, τα εικαστικά, είτε τις θεατρικές μορφές και το χορό. Για τον λόγο αυτό η ικανότητα για δημιουργία και η καλλιτεχνική έκφραση είναι σχεδόν ταυτόσημες (Demir, 2013). Σύμφωνα με τους Vitalaki, Kourkoutas, και Hart (2018) η αφηγηματική ομιλία, το παιχνίδι ρόλων, η δημιουργική γραφή και η μουσική βοηθούν τους μαθητές να κτίσουν δεξιότητες προκειμένου να μπορέσουν να σταθούν σε μία απαιτητική σχολική τάξη. Οι παραπάνω δημιουργικές δραστηριότητες μπορούν εκτός των άλλων να χρησιμοποιηθούν ως μια ουσιαστική πρακτική για την εκπαιδευτική και κοινωνική ένταξη των ευάλωτων μαθητών, καθώς αναπτύσσουν δεξιότητες τόσο διαπροσωπικές και ακαδημαϊκές όσο και μαθησιακές, ψυχοκοινωνικές σε ένα συνεργατικό και αλληλεπιδραστικό κλίμα. Αυτές οι δημιουργικές πρακτικές δίνουν στους μαθητές την ευκαιρία να πειραματιστούν, χωρίς φόβο αποτυχίας, με την κατασκευή νέων δεξιοτήτων και την εμπειρία νέων πτυχών του εαυτού τους (Stockwell, 2016).

Προσπάθεια ορισμού της δημιουργικής γραφής – εκφάνσεις

Η γραφή ως δραστηριότητα, σύμφωνα με τον Σουλιώτη (2012), δεν μπορεί παρά να είναι δημιουργική. Έτσι τον όρο «δημιουργική γραφή» τον θεωρεί καταχρηστικό. Σε μία αρχική προσπάθεια κατανόησης του περιεχομένου της δημιουργικής γραφής διαπιστώνουμε ότι κάθε ερευνητής αναλύει την παραπάνω φράση στα επιμέρους στοιχεία της, δηλαδή στην έννοια της δημιουργικότητας και στην έννοια τη γραφής. Η γραφή παραπέμπει στην παραγωγή γραπτού λόγου και ο επιθετικός προσδιορισμός «δημιουργικός» μας προσανατολίζει σε διαφορούμενα νοήματα λόγω της ύπαρξης πολλαπλών προσεγγίσεων για τους όρους «δημιουργικός» και «δημιουργικότητα» με αποτέλεσμα την πρόκληση σύγχυσης για την αποσαφήνιση της δημιουργικής γραφής (Κωτόπουλος 2012). Η σύνδεση, λοιπόν, της δημιουργικής γραφής με τη δημιουργικότητα καθιστά αυτόματα δύσκολη την εύρεση ενός επαρκούς ορισμού.

Ωστόσο, έχουν γίνει διάφορες προσπάθειες ορισμού της δημιουργικής γραφής και αναφερόμαστε κυρίως στη λογοτεχνική γραφή, που ο όρος εμπεριέχει ένα σύνολο εκπαιδευτικών πρακτικών με στόχο την κατάκτηση συγγραφικών δεξιοτήτων (Κωτόπουλος, 2014). Έτσι λοιπόν, το περιεχόμενο των δράσεων της αφορά πρωτίστως τη μελέτη και παραγωγή κλασικών λογοτεχνικών ειδών, όπως είναι το μυθιστόρημα, η ποίηση, το διήγημα, και πρόσφατα η κινηματογραφική γραφή (Καρακίτσιος, 2013). Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η λογοτεχνική συγγραφή είναι κάτι που μπορεί να διδαχθεί και να καλλιεργηθεί μέσω της εξάσκησης, αναιρώντας προκαταλήψεις σύμφωνα με στις οποίες η συγγραφική ικανότητα αποτελεί προνόμιο λίγων «ταλαντούχων» ανθρώπων (Σουλιώτης, 2012).

Ο ορισμός που μας ενδιαφέρει περισσότερο σύμφωνα με τους Πασσιά, Μανδηλαρά & Βίδου (2007: 17) περιγράφει τη δημιουργική γραφή ως μία «*σύγχρονη εκπαιδευτική μέθοδο που προσεγγίζει με βιωματικό τρόπο τον λόγο, συνδυάζοντας το παιχνίδι με τη μάθηση*». Πρόκειται για μία μέθοδο, που βοηθάει με αποτελεσματικότητα τους μαθητές στην παραγωγή γραπτού λόγου, εξαλείφοντας τον φόβο του λάθους των παραδοσιακών μεθόδων.

Η σχέση της μουσικής με τον λόγο

Η σύνδεση της μουσικής με τον λόγο και την κίνηση θεωρείται μία ενότητα αυτονόητη στις περισσότερες μουσικοπαιδαγωγικές δραστηριότητες. Η ενότητα αυτή εντοπίζεται χιλιάδες χρόνια πριν στην μουσική παιδεία των αρχαίων Ελλήνων (Ράπτης, 2015), όπου η μουσική είχε μία σημασία ευρύτερη από τη σημερινή, καθώς σήμαινε την όλη παιδεία και ήταν συνδεδεμένη με τον λόγο (Stamou, 2002), την κίνηση και τον χορό. Ένας βασικός λόγος που οι αρχαίοι Έλληνες εκτιμούσαν την μουσική ήταν ότι εκείνη διευκολύνει την εκπαίδευση των νέων, καθώς βοηθά στην αφομοίωση των νοημάτων του λόγου (Νικολάου 2006). Η σχέση της μουσικής με την ποίηση ήταν άμεση και μάλιστα η μουσική θεωρούνταν θεραπευτική της ποίησης (Νικολάου, 2010). Όπως αναφέρει και ο Αριστοτέλης στο έργο του *Περί Ποιητικής* (1450 b 16), η μουσική δεν είναι παρά ένα «ήδυσμα» της ποίησης. Η ποίηση¹ δηλαδή — θα μπορούσε να ισχυριστεί κάποιος— επικρατούσε πάνω στη μελωδία και την αρμονία (Gevaert, 1965). Επιπλέον ο ρόλος των μουσικών οργάνων ήταν η συνοδεία των τραγουδιών (δηλαδή του λόγου) και λιγότερο συχνά γινόταν η καθαρά οργανική τους χρήση, μια προτεραιότητα όμως που άρχισε να αντιστρέφεται στην κλασική εποχή γεγονός για το οποίο διαμαρτύρονταν οι υπέρμαχοι της πιο συντηρητικής παράδοσης, μεταξύ αυτών και ο Πλάτων (Νικολάου, 2006 βλ. Ράπτης, 2007, Raptis, 2012). Οι απόψεις των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων ανιχνεύονται και στο έργο του Carl Orff, ο οποίος διατυπώνει ότι οι ιδέες του δεν είναι κάτι το καινούργιο, αφού είχαν διατυπωθεί δυόμισι χιλιάδες χρόνια πριν από τον Πλάτωνα και αργότερα από όλους τους μεγάλους παιδαγωγούς (Ανδρούτσος, 1995).

Δημιουργικότητα, τραγούδι και στιχουργική στην εκπαιδευτική διαδικασία

Το τραγούδι μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εκπαιδευτικό μέσο σε διάφορες δημιουργικές δραστηριότητες κατανόησης και παραγωγής γραπτού λόγου. Οι Sternberg και Lubart (1993) συνδέουν τη δημιουργικότητα με την ικανότητα παραγωγής πρωτότυπου και αποτελεσματικού έργου που στηρίζεται σε έξι άξονες: την προσωπικότητα, τον τρόπο σκέψης, τη γνώση, τις διανοητικές ικανότητες, το

¹ Για τη σχέση της μουσικής με την ποίηση και την προτεραιότητα της μιας έναντι της άλλης έχουν ασχοληθεί και νεότεροι φιλόσοφοι, όπως ο Hegel, ο οποίος διαπιστώνει μια «βαθιά συνάφεια τής Μουσικής πρὸς τὴν ποίηση. Επίσης οι Condillac, Grimm και Spencer συσχετίζουν την καταγωγή της μουσικής με τη φωνητική μουσική και το τραγούδι, ενώ υπάρχουν και άλλες απόψεις, όπως αυτή του Schiller, ο οποίος προεβλεπεί πως «ἡ Μουσική ψυχογενετικὰ γεννᾷ τὴν Ποίηση καὶ ὄχι ἡ Ποίηση τὴ Μουσική» (Παπανούτσος 1977).

περιβάλλον και τα κίνητρα. Η φαντασία δεν θεωρείται η μόνη προϋπόθεση για να αξιολογηθεί μία δραστηριότητα ως δημιουργική αλλά χρειάζεται και να αποτιμηθεί το αποτέλεσμα.

Το τραγούδι, αξίζει να αναφερθεί, πως περιλαμβάνει πέντε από τους έξι άξονες των Sternberg και Lubart, καθώς προκαλεί ενδιαφέρον, προσφέρει γνώση και δυνατά κίνητρα, εμπλουτίζει την σκέψη και ορίζει ένα πλούσιο περιβάλλον διδασκαλίας και μάθησης. Το παιδί - αναγνώστης μπορεί να θεωρηθεί το ίδιο δημιουργικό όσο και ένας καλλιτέχνης, καθώς εξερευνά ένα υλικό και το αναδομεί για να τον κατανοήσει. Όταν οι μαθητές προτάσσουν επιχειρήματα για τις υποθέσεις τους, όσον αφορά την αποκωδικοποίηση του γραπτού λόγου, είναι δημιουργικοί και συγχρόνως κατανοούν ποιες ερμηνείες είναι πιο ορθές (Galda & Cullinan, 2005).

Σε εμπειρικές έρευνες (Κοκκίδου, 2011) που έχουν επικεντρωθεί στη διδακτική αξιοποίηση του τραγουδιού για την εκμάθηση της μητρικής και ξένης γλώσσας, προτείνονται διάφορες δημιουργικές δραστηριότητες για την σχολική τάξη όπως:

- Αναζήτηση τίτλου για τραγούδι και γραφή αυτού
- Δραματοποίηση τραγουδιού με ποικίλους εκφραστικούς τρόπους
- Προσαρμογή νέων στίχων σε τραγούδι
- Απόδοση των στίχων του τραγουδιού με διαφορετική μελωδία
- Παραλλαγές του τραγουδιού
- Υποθέσεις για ό,τι προηγήθηκε και έπεται στην ιστορία του τραγουδιού σε έμμετρο λόγο
- Αξιοποίηση του νέου λεξιλογίου
- Εικονογράφηση του τραγουδιού
- Μετατροπή του ποιητικού λόγου σε αφηγηματικό ή θεατρικό
- Δημιουργία ηλεκτρονικού υλικού, εμπνευσμένου από το τραγούδι
- Δημιουργία ενός άλλου τραγουδιού με το ίδιο περιεχόμενο
- Δημιουργία ενός βιβλίου τραγουδιών

Αξίζει να επισημανθεί πως η μουσική και το τραγούδι ενισχύουν στους μαθητές τις απαραίτητες δεξιότητες ακρόασης, καθώς βοηθούν το παιδί να επικεντρωθεί στους ήχους που προσλαμβάνει. Οι δεξιότητες ακρόασης, στη συνέχεια ενισχύουν εκτός από το τραγούδι και όλα τα επίπεδα αντίληψης και παραγωγής λόγου (Wolf, 1992). Σύμφωνα με την Lee (2007, 2009) οι επιδόσεις των μαθητών πρώτης σχολικής ηλικίας βελτιώθηκαν με τη χρήση του τραγουδιού και της μουσικής στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Το τραγούδι είναι ένας συνδυασμός μουσικής και γραφής. Ο στίχος αποτελεί την βάση για κάθε ποίημα. Έτσι, λοιπόν στο παρελθόν ο στιχουργός θεωρούνταν εφάμιλλος του ποιητή. Οι διαφορές ανάμεσα στον στίχο που προορίζεται να γίνει τραγούδι και στον στίχο ενός ποιήματος είναι ότι ο πρώτος χρειάζεται να έχει συγκεκριμένο μέτρο, ρυθμό, τονισμό, χαρακτηριστικά που κάθε φορά εξαρτώνται από τη μουσική. Οι συλλαβές πρέπει να είναι μετρημένες με ίσως κάποιες μικρές αποκλίσεις, οι στροφές να έχουν συγκεκριμένο αριθμό στίχων και να υπάρχει

ομοιοκαταληξία. Επιπλέον, η αρμονία ανάμεσα στο ύφος της μουσικής και τους στίχους θεωρείται απαραίτητη (Κωνσταντίνου, 2018).

Ένας ακόμη όρος της στιχουργικής είναι η «μετρική», καθώς το μέτρο αποτελεί ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της. Η ονομασία «ποιητική τέχνη» μπορεί να αποδοθεί επίσης στη στιχουργική, καθώς μέχρι την εφεύρεση του ελεύθερου στίχου και της σύγχρονης ποίησης, οι όροι «στιχουργική», «μετρική» και «ποιητική τέχνη» ήταν ταυτόσημες (Σταύρου, 2010).

Η δημιουργική γραφή με αφορμή ένα εικονομυθιστόρημα

Στην περίπτωση του εικονομυθιστορήματος (graphic novel) η προσέγγιση μέσω της δημιουργικής γραφής είναι διπλή, με διαφορετική στοχοθεσία. Στην αρχή η δημιουργική γραφή συνδυάζεται με την εικαστική έκφραση, όπου τα πρώτα συναισθήματα, σκέψεις και εντυπώσεις που γεννά η ανάγνωση του βιβλίου μετουσιώνονται σε εικόνα και στη συνέχεια σε αυτόνομες, εννοιολογικά φορτισμένες από την υπόθεση του βιβλίου λέξεις και τέλος σε κείμενο. Με τον τρόπο αυτό το παιδί - αναγνώστης νοηματοδοτεί με τις δικές του εμπειρίες και βιώματα το κείμενο, ενώ ταυτόχρονα γίνεται και το ίδιο δημιουργός (Αρτζανίδου & Κουράκη, 2014).

Ερευνητικό μέρος

Σκοπός και στόχος της έρευνας

Ως γενικός σκοπός της παρούσας έρευνας τίθεται η διερεύνηση της καλλιέργειας της μουσικής δημιουργικότητας των μαθητών Δ' τάξης Δημοτικού, καθώς και η αναζήτηση τρόπων προσέγγισης της διδασκαλίας της λογοτεχνίας μέσω δημιουργικών δραστηριοτήτων. Ειδικότερα, στόχος είναι η ανάδειξη της σημασίας της μουσικής, της δημιουργικής γραφής, της λογοτεχνίας και των εικαστικών ως εργαλείων, που μέσα από παιγνιώδεις δραστηριότητες και με συνδυασμό των μέσων που παρέχουν, να μπορούν να οδηγήσουν τους μαθητές στο να βιώσουν τη διαδικασία της δημιουργίας ενός τραγουδιού σε όλα της τα στάδια, από τη φάση της έμπνευσης και της πρώτης κατάθεσης ιδεών μέχρι τη δημιουργία στίχων και τη μελοποίηση. Οι προτάσεις του Νέου Προγράμματος Σπουδών (2014) για το «Νέο Σχολείο του 21ου αιώνα» για τη Μουσική στο Νηπιαγωγείο, το Δημοτικό και το Γυμνάσιο συνάδουν με την άποψή μας για τις δυνατότητες συνδυασμού της μουσικής με άλλες τέχνες και για διαφοροποίηση του τρόπου με τον οποίο οι μικροί μαθητές έρχονται σε επαφή με τη μουσική δημιουργικότητα.

Επιλογή ερευνητικής μεθόδου

Η ποιοτική προσέγγιση θεωρήθηκε ως η καταλληλότερη μέθοδος στη δική μας περίπτωση για την προσέγγιση του παιδαγωγικού στόχου, καθώς παρέχει τα εργαλεία για μία πληρέστερη κατανόηση των συναισθημάτων, των εμπειριών και των αξιών των

μαθητών, δίνοντας έμφαση στην προσωπική έκφραση και στην αλληλεπίδραση που αναπτύσσεται μεταξύ τους (Σαραφίδου, 2011).

Με γνώμονα τα παραπάνω σχεδιάστηκαν οι διδακτικές δραστηριότητες στην τάξη υιοθετώντας ορισμένα στοιχεία από την έρευνα δράσης (action research). Πρόκειται για ένα είδος έρευνας που επικεντρώνεται στην επίλυση μιας προβληματικής κατάστασης που απασχολεί τους εκπαιδευτικούς, μέσω της παρεμβατικής τους δράσης με βασικά χαρακτηριστικά την συμμετοχικότητα και την συνεργατικότητα (Σαραφίδου, 2011). Όσον αφορά στην παρούσα μελέτη η «προβληματική» κατάσταση ήταν η μη εξοικείωση των μαθητών με μουσικές δημιουργικές δραστηριότητες, καθώς και η έλλειψη βιωματικής προσέγγισης των τεχνών, όπως παρατηρείται γενικότερα στο Δημοτικό σχολείο. Έτσι προσπαθήσαμε μέσα από μουσικές, λογοτεχνικές, εικαστικές και συγγραφικές παρεμβάσεις να βελτιώσουμε αυτού του είδους τις ανταποκρίσεις.

Πλαίσιο πραγματοποίησης της έρευνας

Χώρος δράσης της παρούσας έρευνας ήταν το Δημοτικό Σχολείο της Δυτικής Ελλάδας και συγκεκριμένα η Δ' τάξη του σχολείου, όπου συμμετείχαν 19 μαθητές (6 κορίτσια και 13 αγόρια). Το κόμικ *Πρόσφυγες* (2017) των Eoin Colfer και Andrew Donkin αποτέλεσε την βάση των δημιουργικών δραστηριοτήτων. Οι παρεμβάσεις μέσα στην τάξη έλαβαν χώρα κατά τους μήνες Απρίλιο και Μάιο του 2019. Οι διδακτικές ώρες που παραχωρήθηκαν προέρχονταν από την Ευέλικτη Ζώνη.

Οι Παιδαγωγικές διαδρομές των μαθητών

Στο παρόν κεφάλαιο θα γίνει περιγραφή των παιδαγωγικών δραστηριοτήτων που ακολούθησαν οι μαθητές της Δ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου. Η τάξη διέθετε διαδραστικό πίνακα, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε κατά την διάρκεια των δραστηριοτήτων για την προβολή του απαραίτητου υλικού.

Οι δημιουργικές δραστηριότητες έλαβαν μέρος το πρώτο δίωρο κάθε Παρασκευής, κατά την διάρκεια της Ευέλικτης Ζώνης. Το κόμικ διαβαζόταν προοδευτικά, καθώς οι μαθητές είχαν προετοιμάσει σε κάθε συνάντηση συγκεκριμένα κεφάλαια του βιβλίου. Η ανάγνωση ήταν μία ευχάριστη διαδικασία για τα παιδιά, η οποία λάμβανε χώρα και εκτός σχολικού περιβάλλοντος. Παρατηρήθηκε μία συναισθηματική ταύτιση των μαθητών με τον Ίμπο, τον ήρωα του κόμικ, καθώς, όπως ανέφεραν τα παιδιά, είχαν ακριβώς την ίδια ηλικία μαζί του.

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι δραστηριότητες μουσικής, εικαστικής έκφρασης και δημιουργικής γραφής τις περισσότερες φορές λειτουργούσαν διαδοχικά ή εμπλέκονταν αλληλοσυμπληρώνοντας η μία την άλλη. Η παραγωγή γραφής από την πλευρά των μαθητών σε σχέση με το κόμικ ήταν μία διαδικασία που πολλές φορές δημιούργησε έντονα συναισθήματα χαράς και συγκίνησης. Η συναισθηματική εμπλοκή των μαθητών στις δημιουργικές δραστηριότητες έφερε στην επιφάνεια προσωπικές εμπειρίες, δημιουργώντας ένα ιδιαίτερα παραγωγικό κλίμα στην τάξη.

Λίγα λόγια για το κόμικ

Το κόμικ με τίτλο *Πρόσφυγες* (2017) κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Πατάκη το 2017 και είναι ένα παιδικό βιβλίο αρκετά διαφορετικό από τα συνηθισμένα. Καταπιάνεται με ένα μείζον θέμα του δεύτερου μισού αυτής της δεκαετίας: την μεταναστευτική κρίση από την Αφρική και την Ασία προς την Ευρώπη. Το βιβλίο είναι μετάφραση του ILLEGAL, σε σενάριο Eoin Colfer και Andrew Donkin και σχέδιο Giovanni Rigano.

Τα κριτήρια επιλογής του κόμικ *Πρόσφυγες* (2017) υπήρξαν τα εξής: α) θίγει ευαίσθητα ζητήματα, όπως την μετανάστευση, με έναν «έντιμο» τρόπο για τα παιδιά β) είναι σε μορφή κόμικ και η έγχρωμη εικονογράφηση εντυπωσιάζει τους μικρούς αναγνώστες γ) το ίδιο το βιβλίο δίνει την δυνατότητα για διαθεματική προσέγγιση μέσω της μουσικής, της γλώσσας, των εικαστικών και των ΤΠΕ και τέλος δ) το ενέκριναν οι ίδιοι οι μαθητές μετά από μία επισκόπηση που έγινε στο διαδικτυο με θέμα το προσφυγικό.

Στη βασική ιστορία, διαβάζουμε την “Οδύσσεια” του εννιάχρονου Ίμπο, από ένα φτωχό χωριό της Νιγηρίας, που πάει να βρει τον εξαφανισμένο μεγάλο αδερφό του, Κουάμι, ο οποίος με τη σειρά του έφυγε για να μεταναστεύσει στην Ευρώπη. Μέσα σε 122 σελίδες περιγράφεται με γλαφυρό ύφος το μεγάλο και επικίνδυνο ταξίδι του Ίμπο από τη Νιγηρία στην Ιταλία. Θα περάσει την καυτή Σαχάρα με τους αδιάστακτους λαθρέμπορους, θα κυνηγηθεί από τους στρατιώτες των καθεστώτων και θα διασχίσει με μία φουσκωτή βάρκα τα απρόβλεπτα νερά της Μεσογείου. Το τραγούδι ήταν για τον Ίμπο το καταφύγιό του σε κάθε δύσκολη ή χαρούμενη στιγμή. Όπως γράφουν και οι δημιουργοί, είναι ένα φανταστικό ταξίδι, βασισμένο σε πραγματικά στοιχεία αφιερωμένο στη μνήμη των χιλιάδων μεταναστών που έχουν χάσει τη ζωή τους στο ταξίδι προς μια νέα πατρίδα.

Δραστηριότητα 1^η – Αφόρμηση

Η πρώτη παιδαγωγική δραστηριότητα λειτουργεί ως αφόρμηση του διδακτικού σεναρίου.

Οι στόχοι της συγκεκριμένης φάσης είναι:

α) Να ευαισθητοποιηθούν οι μαθητές για το προσφυγικό ζήτημα.

β) Να εστιάσουν στα χρώματα (θερμά, ψυχρά), καθώς και στα συναισθήματα που τους προκαλούν οι πίνακες.

γ) Να τους δημιουργηθεί η επιθυμία για ανάγνωση του εικονογραφημένου μυθιστορήματος (graphic novel), που θα αποτελέσει και τον άξονα των δραστηριοτήτων.

δ) Να αποτυπώσουν εικαστικά και μέσω της δημιουργικής γραφής τα συναισθήματά τους, ζωγραφίζοντας τον δικό τους πίνακα και γράφοντας τους δικούς τους στίχους – συνθήματα για να τον συνοδεύσουν.

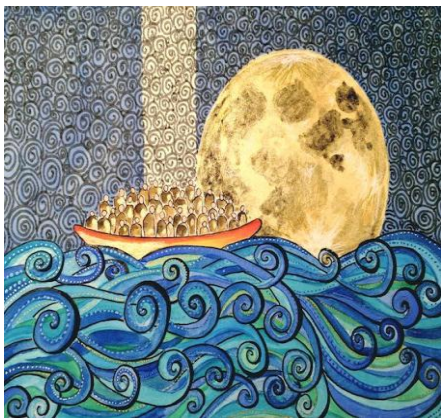
Οργάνωση: Ατομικά

Πορεία Δραστηριότητας:

Το πρώτο διδακτικό δίωρο εξελίσσεται την ώρα της Ευέλικτης Ζώνης. Προβάλλεται στους μαθητές, μέσω του διαδραστικού πίνακα μία παρουσίαση (power point) με 10

σύγχρονους πίνακες ζωγραφικής, εμπνευσμένους από την προσφυγική κρίση. Οι πίνακες επιλέχθηκαν από τον δάσκαλο της τάξης, ύστερα από προσεχτική διερεύνηση σε ιστοσελίδες του διαδικτύου. Η σειρά προβολής των έργων τέχνης δεν είναι τυχαία, αλλά γίνεται μία προσπάθεια να παρουσιαστούν τα στάδια ενός προσφυγικού ταξιδιού προκειμένου οι μαθητές να προετοιμαστούν συναισθηματικά για το αναγνωστικό τους ταξίδι.

Η ανταπόκριση των μαθητών στη συγκεκριμένη δραστηριότητα ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, καθώς με έκδηλο τρόπο εξέφρασαν τα συναισθήματά τους από τον πρώτο κιόλας πίνακα. Εκφράσεις και ερωτήματα, όπως: «είναι άδικο», «γιατί κάνουν αυτό το ταξίδι», «εμείς γιατί δεν φεύγουμε από τα σπίτια μας», «είναι επικίνδυνο αυτό το ταξίδι» εκφράστηκαν κατά τη διάρκεια της παρουσίασης.

Εικόνα 1: πίνακας παρουσίασης

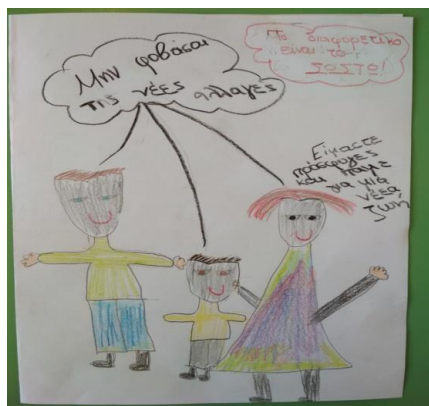
Εικόνα 2: πίνακας παρουσίασης

Οι πίνακες ζωγραφικής αν και αποτύπωναν μία σκληρή εικόνα της προσφυγιάς, ωστόσο οι μαθητές βίωσαν την εμπειρία χωρίς έντονη συναισθηματική φόρτιση. Σε αυτό βοήθησε η παρότρυνση του δασκάλου να εστιάσουν οι μαθητές στα χρώματα των έργων τέχνης (θερμά ή ψυχρά και να τα αναγνωρίσουν) αλλά και στην τεχνική που χρησιμοποιεί ο ζωγράφος.

Η συγκεκριμένη παιδαγωγική διαδρομή έφτασε στο τέλος της, και ο δάσκαλος ζήτησε από τα παιδιά να εκφράσουν τα συναισθήματα που τους δημιουργήθηκαν, φτιάχνοντας το καθένα τη δική του ζωγραφιά και γράφοντας ένα σύνθημα – στίχο για να τη συνοδεύσει. Οι μαθητές για την εικαστική τους έκφραση χρησιμοποίησαν ξυλομπογιές, μαρκαδόρους, μολύβια και χαρτί ζωγραφικής και φαίνεται να επηρεάστηκαν αρκετά από τις εικόνες και τις τεχνοτροπίες των πινάκων που είχαν προβληθεί. Το υγρό στοιχείο της θάλασσας αναμφισβήτητα υπερτερεί στα έργα τους, ενώ τα χρώματα είναι έντονα και θερμά.

Εικόνα 3: Ζωγραφιά μαθητή

Εικόνα 4: Ζωγραφιά μαθητή

Οι στίχοι – συνθήματα που έγραψαν οι μαθητές αποτυπώνονται στις παρακάτω εκφράσεις:

«Φύγαμε για μία νέα ζωή αλλά πέσαμε σε θαλασσοταραχή», «Όλοι είμαστε διαφορετικοί, αλλά όχι κακοί», «Όλοι είμαστε μία οικογένεια», «Οι πρόσφυγες σαλπάρουν για την ελευθερία», «Μπορεί το χρώμα στα χέρια μας να είναι διαφορετικό αλλά η ψυχή μας είναι ίδια», «Μη φοβάσαι τις νέες αλλαγές», «Η θάλασσα δεν τελειώνει ποτέ το ίδιο και η ζωή», «Είμαστε πρόσφυγες και πάμε για μία νέα ζωή», «Το διαφορετικό είναι το σωστό», «Η Συρία κλαίει κάντε κάτι!!!», «Προς την ελευθερία ήταν αλλά έφυγε στον παράδεισο», «Όλοι είμαστε το ίδιο!!! ΕΙΡΗΝΗ!», «Μερικοί έχουν σωσίβια αλλά άλλοι όχι», «Οι πρόσφυγες είναι καλοδεχούμενοι παντού».

Οι μαθητές δείχνουν να χρησιμοποίησαν τόσο τον ελεύθερο όσο και τον έμμετρο λόγο. Η ομοιοκαταληξία σε κάποιους στίχους είναι εμφανής, όπως: ζωή – θαλασσοταραχή, διαφορετικοί – κακοί, διαφορετικό – σωστό αλλά ο ελεύθερος στίχος υπερτερεί στα περισσότερα συνθήματα. Η ανάγκη των παιδιών να υπερασπιστούν το διαφορετικό και να διακηρύξουν την ειρήνη εκφράζεται μέσα από τον γραπτό τους λόγο, ενώ η χρήση του πρώτου προσώπου φανερώνει την προσωπική συναισθηματική εμπλοκή των μαθητών. Η παρούσα δραστηριότητα ήταν και μία μορφή άτυπης αξιολόγησης της πρώτης φάσης.

Δραστηριότητα 2^η – στιχουργική / δημιουργική γραφή

Η δεύτερη παιδαγωγική δραστηριότητα αποτελεί συνέχεια της πρώτης φάσης και εξελίσσεται στο δώρο της Ευέλικτης Ζώνης. Τα χρονικά πλαίσια δεν είναι δεσμευτικά και μπορούν να διευρυνθούν.

Οι στόχοι της δεύτερης φάσης είναι οι μαθητές μέσω της κατευθυνόμενης ανακάλυψης:

α) να διαβάσουν το κόμικ και να γνωρίσουν τον κεντρικό ήρωα της ιστορίας, που θα αποτελέσει και την πηγή έμπνευσης

β) να απομονώσουν τους στίχους από τραγούδια του ήρωα και μέσω της δημιουργικής γραφής να τους επεκτείνουν σε στροφές

γ) να πειραματιστούν με την στιχουργική και τον έμμετρο λόγο,

δ) να συνεργαστούν, να αναπτύξουν το φανταστικό στοιχείο και να διασκεδάσουν την διαδικασία.

Οργάνωση: Ομαδοσυνεργατική μέθοδος

Πορεία δραστηριότητας:

Οι μαθητές καθημερινά, κατά την ώρα της ανάγνωσης, στο μάθημα της Γλώσσας, διαβάζουν το κόμικ, έτσι ώστε να γνωρίζουν την ιστορία και να είναι προετοιμασμένοι για ό,τι θα ακολουθήσει στο δώρο της Ευέλικτης Ζώνης.

Το κάθε παιδί έχει το δικό του βιβλίο, το οποίο συγχρόνως προβάλλεται και σε μορφή pdf στον διαδραστικό πίνακα. Οι μαθητές/τριες δείχνουν να απολαμβάνουν την αναγνωστική διαδικασία και να ανυπομονούν για τη συνέχεια της ιστορίας. Οι περισσότεροι μαθητές, μέσα σε δύο, τρεις μέρες είχαν διαβάσει και τις 122 σελίδες του κόμικ.

Η συγκεκριμένη δραστηριότητα στηρίζεται στην τραγουδιστική ικανότητα του ήρωα του κόμικ και στα στιχάκια που τραγουδούσε. Οι μαθητές της τάξης χωρίζονται σε ομάδες των δύο και τριών ατόμων, σύμφωνα με δική τους πρωτοβουλία. Τους παραδίδεται ένα φύλλο εργασίας δημιουργικής γραφής, που έχει φτιάξει ο δάσκαλος, με στίχους του ήρωα από το βιβλίο καλώντας τους να συνεχίσουν το τραγούδι σε έμμετρο λόγο. Το φύλλο εργασίας αποτελείται από 5 ημιτελείς στροφές, από διάφορες τραγουδιστικές στιγμές του ήρωα και έναν τίτλο που πρέπει να δώσουν για το τραγούδι.

Κάθε στροφή έχει μία θεματολογία, η 1^η την χώρα του ήρωα, η 2^η και η 3^η την οικογένειά του, η 4^η τη φύση και τέλος η 5^η το γλέντι και τη διασκέδαση.

Η διαδικασία της στιχουργικής/δημιουργικής γραφής ήταν ιδιαίτερα διασκεδαστική για τα παιδιά και συνάμα με αρκετές δυσκολίες στην κατασκευή του έμμετρου λόγου. Στις ομάδες υπήρξαν στιγμές έμπνευσης, συγκίνησης, παραίτησης και γέλιου. Ο δάσκαλος λειτουργούσε διευκολυντικά, ως εμπυχωτής στη διαδικασία.

Στο τέλος της διαδικασίας οι ομάδες έδωσαν έναν τίτλο στο τραγούδι, όπως φαίνεται στη συνέχεια: «Ένα όνειρο», «Η αγάπη μου στη χώρα μου», «Τα δικαιώματα των παιδιών», «Το τραγούδι μας», «Ονειρεμένη χώρα». Στη συνέχεια, κάθε ομάδα παρουσίασε τους στίχους που έγραψε στην ολομέλεια της τάξης βελτιώνοντάς τους με την βοήθεια του δασκάλου, όπου χρειαζόταν. Η τελική μορφή των πέντε στροφών υπήρξε αποτέλεσμα ομαδικής ανταλλαγής ιδεών και στίχων προσαρμοσμένων σε έμμετρο λόγο. Παρακάτω δίνονται κάποιες στροφές που δημιούργησαν οι μαθητές σε συνέχεια των στίχων του κόμικ *Πρόσφυγες* (2017). Οι υπογραμμισμένοι στίχοι είναι ό,τι έγραψαν τα παιδιά.

Εικόνα 5: Ο ήρωας του κόμικ τραγουδά

Η χώρα μου

Στροφή 1^η

Η χώρα μου είναι πάντα στην καρδιά μου
Τη βλέπω τις νύχτες στα όνειρά μου
Την αγαπώ πάρα πολύ
Και φεύγω μακριά απ' αυτήν.

Στροφή 2^η

Άκου μωράκι μου μικρό
Ο μπαμπάς σου είναι εδώ
Όλοι οι φίλοι σου κοντά
Που σε σκέφτονται συχνά.

Στροφή 3^η

Άκου μωράκι μου γλυκό
Κι ο αδερφός σου ειν' εδώ
Κοίτα σου γλυκοτραγουδά
Κοιμήσου ήρεμα, θατιά.

Στροφή 4^η

Το δέντρο μας καμαρωτό
Φτάνει μέχρι τον ουρανό
Τόσο ψηλά πολύ ψηλά
Εκεί που παίζουνε παιδιά
Τόσο ψηλά πολύ ψηλά
Που τραγουδούν με την καρδιά.

Στροφή 5^η

Όρα για κέφι και χαρά
Όρα για γλέντι και χορό
Όπου και αν πας θα είμαι εκεί.
Ελάτε χαρείτε τη στιγμή
Χαμόγελα ως τα αυτιά
Όταν σου λέει σ' αγαπά.

Αξίζει να σημειωθεί ότι με την δημιουργία του κατάλληλου περιβάλλοντος τα παιδιά τόλμησαν και κατάφεραν να γράψουν έμμετρο λόγο σε μία διαδικασία που έρχεται σε αντίθεση με τις συνηθισμένες πρακτικές της διδασκαλίας της γλώσσας και της παραγωγής γραπτού λόγου στο Δημοτικό Σχολείο. Οι δραστηριότητες οδήγησαν τις ομάδες στην ανάπτυξη ενός πνεύματος συλλογικότητας με βάση την έμπνευση και την προσωπική έκφραση των μαθητών. Σύμφωνα με τον Ροντάρι (2003) τα παιδιά, μέσω της δημιουργικότητας, δεν λειτουργούν πλέον ως καταναλωτές παιδείας και αξιών αλλά είναι παραγωγοί και δημιουργοί τους.

Δραστηριότητα 3^η – μελοποίηση στίχων

Στην τρίτη παιδαγωγική δραστηριότητα οι μαθητές χωρίζονται κατά βούληση σε ομάδες των δύο ή τριών ατόμων και στον διαδραστικό πίνακα προβάλλονται οι στίχοι του τραγουδιού.

Οι στόχοι της παρούσας δραστηριότητας είναι:

α) Οι μαθητές να αυτοσχεδιάσουν μελωδίες με τη φωνή τους για τους στίχους που έγραψαν.

β) Να ηχογραφήσουν τις μελωδίες που συνέθεσαν και να καταλήξουν στη βασική μελωδία.

γ) Να συνεργαστούν μεταξύ τους και να βιώσουν τη διαδικασία παραγωγής ενός τραγουδιού σε όλα τα στάδια εξέλιξής του.

δ) Να δουν πώς γράφεται ένα τραγούδι σε παρτιτούρα με την βοήθεια του δασκάλου μουσικής.

ε) Να μάθουν να τραγουδούν το τραγούδι τους και να απολαύσουν τη διαδικασία.

Οργάνωση: Ομαδοσυνεργατική μέθοδος

Πορεία Δραστηριότητας:

Οι μαθητές κατά τη διάρκεια της τελευταίας δραστηριότητας ήταν πολύ ενθουσιασμένοι και συγχρόνως έκπληκτοι με τη διαδικασία, καθώς για πρώτη φορά θα μελοποιούσαν στίχους. Η κάθε ομάδα υιοθέτησε από μία στροφή του τραγουδιού και προσπάθησε να της δώσει μία μελωδία. Στην αρχή της διαδικασίας παρατηρήθηκε στις ομάδες κάποια παιδιά να το διασκεδάζουν πολύ περισσότερο τραγουδώντας αυθόρμητα τους στίχους, ενώ άλλα να ντρέπονται και να συμμετέχουν λιγότερο. Επίσης, κάποιες ομάδες υιοθέτησαν παραπάνω από μία στροφή για να μελοποιήσουν.

Ο δάσκαλος της τάξης σε συνεργασία με την δασκάλα της μουσικής επέβλεπαν την διαδικασία και βοηθούσαν τα παιδιά, όπου χρειάζονταν βοήθεια, περισσότερο σε προβλήματα που προέκυπταν στη συνεργασία τους παρά στη διαδικασία μελοποίησης.

Στη συνέχεια, οι ομάδες, αφού κατέληξαν στη μελωδία της κάθε στροφής την παρουσίασαν στην τάξη. Κάποιες ομάδες τραγούδησαν μαζί τη μελωδία που συνέθεσαν, ενώ άλλες εκπροσωπήθηκαν από ένα μέλος τους. Οι μαθητές στην αρχή αν και έδειχναν συστολή στο να τραγουδήσουν, στη συνέχεια όμως με την συμμετοχή και των υπολοίπων μελών της ομάδας φάνηκε ότι το διασκεδάσαν αρκετά. Η διαδικασία δημιούργησε ένα ευχάριστο κλίμα στην τάξη με πάρα πολύ γέλιο και διασκέδαση.

Οι μελωδίες που ακούστηκαν στην αρχή έμοιαζαν διαφορετικές, αλλά κατά την πορεία της διαδικασίας άρχισαν να συγκλίνουν μουσικά, καθώς η μία ομάδα επηρεαζόταν από την άλλη στο τελικό της αποτέλεσμα. Κάποιες μελωδίες έμοιαζαν με νανουρίσματα, ήχοι γνώριμοι στα παιδιά από το οικογενειακό τους περιβάλλον ή την λαϊκή μας παράδοση, ενώ άλλες είχαν πιο σύγχρονο ρυθμό επηρεασμένες από την ραπ μουσική. Κατά την διάρκεια της δραστηριότητας οι μελωδίες ηχογραφήθηκαν με κινητό τηλέφωνο με σκοπό να ακουστούν ξανά μέσα στην τάξη και αυτό να βοηθήσει στην τελική επιλογή της μελωδίας του τραγουδιού.

Στη συνέχεια, οι μαθητές μαζί με τον δάσκαλο της τάξης και τη δασκάλα της μουσικής άκουσαν τις ηχογραφημένες μελωδίες και επέλεξαν αυτές που η πλειοψηφία ξεχώρισε διαμορφώνοντας μια βασική μελωδική γραμμή για όλο το τραγούδι. Με τις απαραίτητες βελτιώσεις και τη βοήθεια στη σύνθεση από την δασκάλα της μουσικής διαμορφώθηκε η τελική μελωδία του τραγουδιού, με τίτλο «Η χώρα μου» και γράφτηκε η παρτιτούρα.

Οι μαθητές βίωσαν από το αρχικό μέχρι και το τελικό στάδιο τη δημιουργία ενός τραγουδιού, περνώντας από την διαδικασία της έμπνευσης, της στιχουργικής και τέλος της μελοποίησης. Ένα εγχείρημα που έλαβε χώρα μέσα από την σύμπραξη των τεχνών της λογοτεχνίας, της δημιουργικής γραφής και της μουσικής. Ακολουθεί η παρτιτούρα του τραγουδιού.

Η χώρα μου

Στίχοι: από το κείμενο της ελληνικής μετάφρασης του
εικομηθιστοριήματος "Πρόσφυγες" του O. Colfer & A. Donkin(2017)

Μουσική: Ε.Νικολάου

Φα+ Ντο+ Φα+ Ντο+ Φα+ Ντο+

Soprano

Η χό ρα μου είναι πάντα στη καρδιά μου τη βλέ πο τις νύχτες τ'ονεί

5 Φα+ Ντο+ ΣΙβ+ Φα+ Ντο+ Φα+

S

ρά ----- μου Βλέπω τα ποτάμια της και τα βουνά κάποιά τα στερία λυπε ρά Ο Ο Ο

10 ΣΙβ+ Φα+ Ντο+ Φα+

S

βλέ πο τα πο τάμια της και τα βου να κάποιά τα στερία λυπε ρα

4 φορές επανάληψη
© Ειρήνη Νικολάου 2019

Συμπεράσματα

Η παρούσα έρευνα, που έγινε σε βάθος δύο μηνών, είχε ως στόχο μέσα από διδακτικές παρεμβάσεις να ερευνηθεί αν η ενασχόληση με δραστηριότητες μουσικής δημιουργικότητας, δημιουργικής γραφής και εικαστικών μπορεί να οδηγήσει τους μαθητές της Δ' Τάξης στην διαδικασία παραγωγής τραγουδιού σε όλα του τα στάδια, από την φάση της έμπνευσης, στην κατάθεση ιδεών, την στιχουργική και την μελοποίηση. Η χρήση της λογοτεχνίας και συγκεκριμένα ενός κόμικ στις διδακτικές παρεμβάσεις έδειξε να διευκολύνει τους μαθητές προς την επίτευξη του στόχου.

Ο συνδυασμός των τεχνών ώθησε τους μαθητές στην αναζήτηση νέων δρόμων έκφρασης, πέρα από τους παραδοσιακούς. Τους βοήθησε στη δημιουργική γραφή στίχων, στην παραγωγή αυτοσχέδιων μελωδιών, στην ανάπτυξη της δημιουργικής τους σκέψης, με βασικό πλεονέκτημα την έλλειψη του φόβου για το λάθος.

Οι δραστηριότητες των μαθητών ακολούθησαν μια κλιμακωτή, προοδευτική πορεία. Άρχισαν με την εικαστική έκφραση και την γραφή συνθημάτων - στίχων. Στη συνέχεια, σε φύλλο εργασίας δημιουργικής γραφής και με έμπνευση στιγμές από τον ήρωα του κόμικ, οι μαθητές έγραψαν στίχους – στροφές με ομοιοκαταληξία, συνεργάστηκαν σε ομάδες και με την βοήθεια του δασκάλου κατέληξαν στην τελική μορφή του τραγουδιού κάνοντας τις απαραίτητες βελτιώσεις. Αξίζει να σημειωθεί, πως η συγγραφή στίχων με ομοιοκαταληξία ήταν μία δύσκολη διαδικασία για τα παιδιά. Οι δραστηριότητες ολοκληρώθηκαν με τις ομάδες των μαθητών να αυτοσχεδιάζουν μελωδίες για τους στίχους που έγραψαν και να διασκεδάζουν το όλο εγχείρημα. Η διαδικασία αυτοσχεδιασμού μελωδίας και μελοποίησης ήταν μία πρωτόγνωρη δραστηριότητα για τα παιδιά. Η συνεισφορά της δασκάλας μουσικής ήταν καταλυτική στη σύνθεση του τραγουδιού, αφού με τις κατάλληλες οδηγίες και βελτιώσεις το τραγούδι «Η χώρα μου» κατάφερε να φτάσει στο τελικό στάδιο.

Οι διδακτικές παρεμβάσεις που έγιναν μέσα στην τάξη, απαλλαγμένες από τη στείρα καθημερινότητα του σχολείου, στοχεύοντας στη φαντασία, την ομαδικότητα

και τη συμμετοχικότητα, οδήγησαν τους μικρούς μαθητές στη βιωματική έκφραση και συμμετοχή στις δραστηριότητες.

Οι παραπάνω παρεμβάσεις έδειξαν ότι οι μαθητές του Δημοτικού είναι ιδιαίτερα δεκτικοί σε νέους τρόπους παραγωγής λόγου, που τους βοηθούν να αναπτύξουν τις ήδη υπάρχουσες συγγραφικές δεξιότητες, δημιουργώντας πιθανότατα, μελλοντικούς αναγνώστες ή συγγραφείς. Για τον λόγο αυτό η δημιουργική γραφή, όπως και η ανάγνωση ολόκληρων λογοτεχνικών βιβλίων, θα πρέπει να αντικαταστήσει σταδιακά την αποσπασματική προσέγγιση της λογοτεχνίας που υφίσταται στο Δημοτικό σχολείο.

Η συμμετοχή των παιδιών σε μουσικές δραστηριότητες μελοποίησης, έδειξε τις αυξημένες ικανότητες που έχουν τα παιδιά αυτής της ηλικίας να παράγουν αυτοσχέδια μουσική, που πηγάζει από τον αυθορμητισμό, τη φαντασία και τα προσωπικά, μουσικά τους βιώματα. Η δημιουργικότητα των μαθητών μέσω των Τεχνών εκφράστηκε ως προσωπική ανάγκη να αφήσουν το δικό τους στίγμα, τη δική τους παρουσία σε ένα γραμμικό αναλυτικό πρόγραμμα που δύσκολα παρεκκλίνει και δίνει χώρο στην καλλιτεχνική έκφραση. Παράλληλα η συγκεκριμένη θεματική της ιστορίας βοήθησε τα παιδιά να αναπτύξουν μια διαπολιτισμική οπτική, ενώ η ίδια η θεματική και η πρόκληση αποδοχής της διαφορετικότητας, λειτούργησε και ως μέσο να αποδεχτούν και τη διαφορετικότητα έκφρασης που προσφέρουν οι τέχνες και τα ποικίλα μέσα που χρησιμοποιούν.

Τέλος θα μπορούσαμε να επισημάνουμε, ότι το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών του Δημοτικού σχολείου θα πρέπει να γίνει πιο ευέλικτο, δίνοντας χώρο και χρόνο στις Τέχνες. Προτάσεις όπως αυτή που παρουσιάστηκε, αλλά και άλλες μελέτες μπορούν να θέσουν ως στόχο την ολιστική προσέγγιση των Τεχνών στο σχολείο. Οι δράσεις αυτές θα αποτελέσουν σύγχρονα εργαλεία στα χέρια του εκπαιδευτικού και θα τον εμπνεύσουν να ξεπεράσει τα στενά όρια της παραδοσιακής διδασκαλίας, δημιουργώντας ένα εποικοδομητικό περιβάλλον δημιουργικής μάθησης.

Βιβλιογραφία

- Al-Dababneh, K. A., Al-Masa'deh, M. M., & Oliemat, E. M. (2014). The effect of a training programme in creativity on developing the creative abilities among children with visual impairment. *Early Child Development and Care*, 185(2), 317-339. <https://doi.org/10.1080/03004430.2014.924113>
- Ανδρούτσος, Π. Π. (1995). *Μέθοδοι διδασκαλίας της μουσικής – παρουσίαση και κριτική θεώρηση των μεθόδων Orff και Dalcroze*. Edition Orpheus.
- Αρτζανίδου, Ε., & Κουράκη, Χ. (2014). Φιλαναγνωσία και Δημιουργική Γραφή. Στο Κωτόπουλος, Η. Τ., Βακάλη, Α., Νάνου, Β. & Δ. Σουλιώτη (επιμ.), *Πρακτικά 1^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου «Δημιουργική γραφή»*, 4-6 Οκτωβρίου, 2013, Αθήνα.
- Demir, T. (2013). İlköğretim öğrencilerinin yaratıcı yazma becerileri ile yazma öz yeterlik algısı ilişkisi üzerine bir çalışma. *International Journal of Turkish Literature Culture Education*, 2(1), 84-114.
- Galda, L. & Cullinan, B. (2005). *Literature and the child* (6th ed.). Wadsworth/Thomson Learning.
- Gevaert, F.A. (1965). *Histoire et théorie de la musique de l'Antiquité*, livres I, II. Georg

- Olms Verlagsbuchhandlung.
- Hargeaves, D. (2004). *Η αναπτυξιακή ψυχολογία της μουσικής* (Ε. Μακροπούλου, Μτφ.). Εκδόσεις Fagotto.
- Καρακίτσιος Α. (2013). *Διδασκαλία της Λογοτεχνίας και Δημιουργική Γραφή*. Ζυγός.
- Κοκκίδου, Μ. (2011). Κατανόηση και παραγωγή γραπτού λόγου στην προσχολική και την πρώτη σχολική ηλικία: το τραγούδι ως εκπαιδευτικό εργαλείο. Στο Μ. Argyriou & Ρ. Kamyli (Eds.) *Proceedings of 4th International Conference (vol. A) "Arts and Education: A creative way into languages*, υπό μορφή CD-Rom: GAPMET & National Kapodistrian University of Athens, 98-106.
- Κόλφερ, Ο. & Ντόνκιν, Α. (2017). *Πρόσφυγες*. Εκδόσεις Πατάκης.
- Κωνσταντίνου, Α. (2018). *Μουσική και Δημιουργική Γραφή: Αξιοποίηση της Μουσικής σε Πρακτικές Δημιουργικής γραφής στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*. [Μεταπτυχιακή εργασία]. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη.
- Κωτόπουλος, Τ. (2012). Η «νομιμοποίηση» της Δημιουργικής Γραφής. Κείμενα: Ηλεκτρονικό Περιοδικό Παιδικής Λογοτεχνίας, 15, 1-14.
- Κωτόπουλος, Τ. (2014). Πράξη και διδασκαλία της «Δημιουργικής Γραφής» στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα. Στο Κ. Δημάδης (Επιμ.), *Ε' Ευρωπαϊκό Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών. Συνέχειες, Ασυνέχειες, Ρήξεις στον Ελληνικό Κόσμο (1204-2014): Οικονομία, Κοινωνία, Ιστορία, Λογοτεχνία*, 2-5 Οκτωβρίου 2014 (σσ. 801-821). Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών.
- Lee, L. (2007). An action study using thematic method of teaching young children English through music. *Kaohsiung Normal University Journal*, 22, 1-24.
- Lee, L. (2009). An empirical study of teaching urban young children music and English by contrastive elements of music and songs. *Journal of US-China Education Review*, 6(3), 27-39.
- Νέο Πρόγραμμα Σπουδών για την Μουσική (2014). http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/10875/1967_ΠΣ_ΜΟΥΣΙΚΗ_ΝΗΠ_ΔΗΜ_ΓΥΜΝ_ΑΝΑΡΤΗΤΕΟ.pdf
- Νικολάου, Ε. (2006). Η μουσική παιδεία στη σκέψη των αρχαίων φιλοσόφων, *Πολυφωνία*, 8, 77-90.
- Νικολάου, Ε. (2010). Η μουσική παιδεία στην Πολιτεία του Πλάτωνα, *Μουσικοπαιδαγωγικά*, 8, 26-41.
- Παπανούτσος, Ε.Π. (1977). *Φιλοσοφία και Παιδεία*. Εκδόσεις Ίκαρος
- Πασσιά, Α., Μανδηλαράς, Φ., & Βίδου, Μ. (2007). *Εργαστήριο Δημιουργικής Γραφής για παιδιά. Το παράδειγμα του CD-ROM «Δημιουργική γραφή για παιδιά δημοτικού»*. Εκδόσεις Πατάκη.
- Ράπτης, Θ. (2007). «...διαπορήσειεν αν τις... (Πολ. 1337 b 27-28). Ψήγματα Μουσικής Παιδαγωγικής στα «Πολιτικά» του Αριστοτέλη». Στο Μ. Αργυρίου (επιμ.), *Πρακτικά 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Μουσικής Αγωγής με Διεθνή Συμμετοχή της Ένωσης Εκπαιδευτικών Μουσικής Αγωγής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (ΕΕΜΑΠΕ): Μουσική Παιδαγωγική στον 21^ο αιώνα: προκλήσεις, προβλήματα, προοπτικές*, τόμος Β', 20-22 Αθήνα, 72-78.
- Ράπτης, Θ. (2015). *Μουσική Παιδαγωγική, μια Συστηματική Προσέγγιση με Εφαρμογές για την Προσχολική Ηλικία*. Edition Orpheus.
- Raptis, Th. (2012), "Make Music and Work at it: The Ontological Foundation of Plato's

- Music Educational Proposals". In W. Sims (ed.), *Proceedings of the 30th ISME World Conference on Music Education*, Thessaloniki, Greece, 15-20 July, 305-310.
- Ροντάρι, Τ. (2003) *Γραμματική της Φαντασίας*. Μεταίχμιο
- Runco, M. A. (2004). Creativity. *Annual Review of Psychology*, 55, 657-687. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.55.090902.141502>
- Σαραφίδου, Γ.Ο. (2011). *Συνάρθρωση ποσοτικών και ποιοτικών προσεγγίσεων. Η Εμπειρική Έρευνα*. Gutenberg.
- Sharma, R. (2011). Effect of school and home environments on creativity of children. *MIER Journal of Educational Studies, Trends and Practices*, 1(2), 187–196.
- Σουλώτης, Μ. (2012). Για το ταλέντο και την έμπνευση. *Κείμενα: Ηλεκτρονικό Περιοδικό Παιδικής Λογοτεχνίας*, 15, 1-2.
- Stamou, L. (2002), Plato and Aristotle on Music and Music Education: Lessons from Ancient Greece, *International Journal of Music Education*, 39(1), 3-16. <https://doi.org/10.1177/025576140203900102>
- Σταύρου, Θ. (2010). *Νεοελληνική Μετρική*. Ίδρυμα Τριανταφυλλίδη
- Sternberg, R. J. & Lubart, T. I. (1999). The concept of creativity: Prospects and paradigms. In R. J. Sternberg (ed.) *Handbook of creativity* (pp. 3-15). Cambridge University Press.
- Stockwell, R. (2016). Creative play: Welcoming students into a community of practice in creative writing through a participatory action research project. *New Writing: The International Journal for the Practice and Theory of Creative Writing*, 13(2), 261-272. <https://doi.org/10.1080/14790726.2016.1142569>
- Vitalaki, E., Kourkoutas, E., & Hart, A. (2018). Building inclusion and resilience in students with and without SEN through the implementation of narrative speech, role play and creative writing in the mainstream classroom of primary education. *International Journal of Inclusive Education*, 22(12), 1306-1319. <https://doi.org/10.1080/13603116.2018.1427150>
- Wolf, J. (1992). Let's sing it again: Creating music with young children. *Young Children*, 12, 56-61.

Ο Δημήτρης Θεοδωρακόπουλος είναι απόφοιτος του Παιδαγωγικού τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Είναι φοιτητής στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στην κατεύθυνση Τέχνη στην Εκπαίδευση. Επιπλέον είναι πτυχιούχος πιάνου και ανώτερων θεωρητικών, ενώ έχει παρακολουθήσει σεμινάρια *musical*. Έχει συμμετάσχει ως σολίστ τενόρος σε παραστάσεις, συναυλίες και χορωδίες. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα επικεντρώνονται στην μουσική παιδαγωγική, την δημιουργική γραφή και την λογοτεχνία. Από το 2006 εργάζεται ως δάσκαλος στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση ενώ έχει επιτελέσει Διευθυντής σχολικής μονάδας και μέλος Παιδαγωγικής ομάδας Κέντρου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.
E-mail: salvation1982@gmail.com

Ο **Θεοχάρης Ράπτης** είναι Επίκουρος Καθηγητής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Σπούδασε Φιλοσοφία, Παιδαγωγική και Ψυχολογία στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και Μουσική Παιδαγωγική, Μουσικολογία και Φιλοσοφία στο Ludwig-Maximilians-Universität του Μονάχου στη Γερμανία. Μετά τον τίτλο Magister στο Τμήμα Μουσικής Παιδαγωγικής στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου, εκπόνησε τη διδακτορική του διατριβή στο ίδιο Πανεπιστήμιο. Κατά τη διάρκεια των σπουδών του υπήρξε υπότροφος του Ιδρύματος Παναγιώτη & Έφης Μιχελή. Τα ειδικά του ερευνητικά ενδιαφέροντα περιλαμβάνουν τη μουσική εκπαίδευση στις μικρές ηλικίες, τη φιλοσοφία της μουσικής αγωγής, τη συστηματική μουσική παιδαγωγική και τη σχέση της μουσικής αγωγής με τα συναισθήματα.
E-mail: charisraptis@yahoo.com

Η **Ειρήνη Νικολάου** είναι απόφοιτος του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Κατέχει Μεταπτυχιακό Δίπλωμα με τίτλο «Η μουσική εκπαίδευση στη θεώρηση του Αριστοτέλη» και Διδακτορικό δίπλωμα με τίτλο «Οι φιλοσοφικές και παιδαγωγικές διαστάσεις της μουσικής σύμφωνα με τον Αριστείδη Κοϊντιλιανό», από το Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Επιπλέον είναι διπλωματούχος σολίστ πιάνου και κατέχει δίπλωμα Σύνθεσης, όπου βραβεύτηκε αντιστοίχως με τον Α' και Β' βραβείο. Έχει ασχοληθεί με τον τομέα της Διεύθυνσης χορωδίας και ορχήστρας και έχει κάνει εμφανίσεις σε συναυλίες ως σολίστ πιάνου καθώς και σε μουσικά σύνολα, ορχήστρες και χορωδίες. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα επικεντρώνονται στη φιλοσοφία, στη μουσική παιδαγωγική, στην αρχαία ελληνική μουσική και στη μουσική τεχνολογία. Από το 2002 εργάζεται ως Ειδικό Εκπαιδευτικό Προσωπικό (ΕΕΠ) στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε. του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, με αντικείμενο τη «Μουσική αγωγή» και τη διεύθυνση της Χορωδίας του Τμήματος.

Developing music and language skills through creative arts to students of primary education

Dimitris Theodorakopoulos, Theocharis Raptis, Eirini Nikolaou

This article presents a teaching program aiming at the cultivation of musical creativity in pupils of primary education through the combination of arts. The main learning objects were music, visual arts, literature and creative writing. These objects, as they consist of playful and creative activities, functioned as tools, which led the pupils to experience the process of creating a song, in all its stages, via inspiration, expression of their ideas, the writing of lyrics and their contribution to the final melody of the song. The action research took part in the primary school of Western Greece during the months of April and May 2019. The qualitative approach was considered the most appropriate method for approaching the pedagogical goal, as it provides a fuller understanding of the feelings, experiences and values of the students. Conclusions showed that pupils are particularly receptive and creative in new ways of producing music, as the results support the view that musical and language skills can be achieved and improved through the combination of art.

Keywords: Music creativity, Creative writing, song, children's literature, Graphic novel, Primary School

Dimitris Theodorakopoulos is a graduate of the department of Primary Education of the University of Ioannina. Currently he is a student at the postgraduate studies programme of the department of Preschool Education of University of Ioannina specializing in the direction of "Art in Education". Moreover, he is a graduate of music studies (certificate in piano and higher theoretical music education) and he participated in seminars about the art of Musical. He participated as soloist in performances, concerts and choirs. His research interests focus on music pedagogy, creative writing and literature. Since 2006 he works as a primary school teacher and has served School principal and member of the pedagogical team of the Center for Environmental Education.

Theocharis Raptis is Assistant Professor at the University of Ioannina (Department of Early Childhood). He studied philosophy, pedagogy and psychology at the University of Ioannina and music pedagogy, philosophy and musicology at the Ludwig-Maximilians-Universität in Munich. After his Magister (MA) at the Institute of Musical Pedagogy (LMU), he received his PhD. During his studies he was funded by „The Panayotis & Effie Michelis Foundation” in Athens. His special interests include music education in early childhood, philosophy of music education, systematic music education and music education and the emotions.

Eirini Nikolaou graduated as a musicologist from the Music Department of University of Athens. She received the MSc degree in Dept. of Philosophy in University of Ioannina, under the title 'Music Education in Aristotle's Thought'. After that she received a Phd degree in Dept. of Philosophy in University of Ioannina, under the title 'The Philosophical and Pedagogical Dimensions of Music According to Aristides Quintilianus'. Furthermore, she has a Diploma as a Piano soloist and in Composition as well, where she took the first and second award as well. She has been involved with the conducting (chorus and orchestra) and she has done many concerts as a piano soloist and conductor as well. From 2002 she is a Special Teaching Staff for the Primary Educational Department of Ioannina University, teaching music and conducting the choir of the Department. Her research interests are focused on Music Pedagogue, Philosophy and Ancient Greek music as well.